
verbonden. Zwijsen beschouwde ze als afgezanten der H. Kerk, die uit barmhartigheid liefdewerken beoefenen, met geduld, vriendelijkheid en zachtmoedigheid. De dagelijkse leiding liet pastoor Zwijsen over aan zuster Maria Michael Leijssen, die tussen 1834-1852 algemeen overste was van de explosief groeiende klooster-gemeenschap. Zwijsen bemoeide zich intensief met de geestelijke leiding en de externe contacten en bevorderde daardoor, aanvankelijk tegen zijn zin, de groei van de organisatie door de vestigingen van scholen en kloosters – succursaalhuizen genoemd – in Tilburg en elders in het land. Intern hield hij regelmatig geestelijke lezingen voor de zusters. De hoofdlijnen van zijn beleid zijn in brieven, meditatieboeken en dergelijke vastgelegd. Het bekendst zijn de zogenaamde ‘gemeenzame gesprekken’ die zuster Octavie Dericks (1823 – 1908) optekende in 1863-1864. Zijn strikte opvattingen over gehoorzaamheid en caritas bepaalden in hoge mate het werk en de sfeer en cultuur binnen de congregatie van de Zusters van Liefde. De relatie tussen de liefdewerken en het godsdienstonderwijs is hier een voorbeeld van:

De opvoeding der kinderen, vooral van de minvermogende klasse, is het voornaamste en nuttigste liefdewerk dat in de Congregatie wordt beoefend; omdat van de opvoeding gewoonlijk het welzijn van den mensch in zijn leven en na zijn leven afhangt...het onderrigt moet met den godsdienst doorweven zijn...O Hoe gelukkig zijt gij, Zusters, dat gij u, vooral in dezen tijd, aan de christelijke opvoeding der jeugd moogt toewijden, en daardoor een aantal kinderen voor ongodsdienstigheid, ongeloof, ondeugd en zedenbederf kunt behoeden! Immers. Wat zal er van de deugd, van de zeden van den mensch geworden, wanneer de grondslag, de godsdienst, aan de opvoeding ontbreekt? [.....] De Zusters-meesteressen moeten steeds bedacht wezen, om de kinderen een goed voorbeeld te geven... Eindelijk moet men zorgen, dat behalve het onderrigt in de christelijke leering, ook overal in de school steeds eene godsdienstige lucht worde ingeademd...Ware Zusters van liefde te zijn, dat is: altijd beleefd, bescheiden en liefderijk. Daardoor helpen zij den mensch niet slechts naar het ligchaam, maar winnen zijn hart, eerst voor zich en vervolgens voor God en de godsdienst, en brengen hem tot zijne zaligheid.⁶

⁶ Mgr. J. Zwijsen (1864), 113, 104-10. *Gemeenzame gesprekken over de bijzondere regelen van de congregatie der Zusters van Liefde O.L.V. Moeder van Barmhartigheid te Tilburg*. Tilburg: R.K. Jongens-Weeshuis (RKJW).

Enkele handleidingen voor de zusters met aanwijzingen voor godsdienstonderwijs

Voor het (godsdienst-) onderwijs zijn twee handleidingen uit 1845 van belang. Het eerste deeltje, *Bijdragen ten dienste der Bewaarscholen onder het bestuur der Zusters van Liefde van Onze Lieve*